

HÜZÜNLÜ BİR AŞKIN BİYOGRAFİK OKUMASI: ŞÜKÛFE NİHAL ve YAKUT KAYALAR

Okt. Dilek ÇETİNDAS*

ÖZ: Edebiyatı bir iç dökme alanı olarak görmek, Aristo'dan beri mevcut bir anlayıştır. Bu anlayışa sahip yazarların eserleri samimi bir tonda, geçmiş yaşam tecrübelerinden hareketle oluşturulur. Şükûfe Nihal de roman ve şiirlerinde bu yolu denemiş bir sanatçıdır. İlk kadın yazarlarımızdan olan Şükûfe Nihal, edebiyatta kadın duyarlılığı olarak adlandırabileceğimiz yapıda eserler vermiş ve devrinin önemli isimlerinden olmuştur. Onun hayatı hakkındaki bilgilerin az olması, bugün neredeyse unutulmuş bulunması ve yaşadığı iki büyük gönül macerasını edebî eserlerine taşıması, onun eserlerini biyografik okuma ile gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada da yazarın *Yakut Kayalar* isimli romanından hareketle, Osman Fahri-Şükûfe Nihal ilişkisi ve bu aşkın edebî eserlere yansısı konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katarsizm, Biyografik Okuma, Şükûfe Nihal, Osman Fahri, *Yakut Kayalar*

The Biographic Reading of a Sad Love Affair: Şükûfe Nihal and *Yakut Kayalar*

ABSTRACT: Literature has been regarded as an art of telling the untold feelings since the times of Aristotle. The works of these authors have a sincere tone of understanding, with departures on their previous lifelong experiences are Şükûfe Nihal is an author who has tried out the same in her novel and the poetry. Şükûfe Nihal who had been the first woman writer in our literature had also been the first to draw attention and create awareness of women sensibility in her works; moreover she had been an important name of the revolution as well. Unfortunately there is not much information about herself; she had narrated her two heart aches in her two novels. As for this reason, it makes necessary to read her novels like a biographic work. In this study, based on the novel of *Yakut Kayalar* the emotional relationship between, Osman Fahri-Şükûfe Nihal will be studied as it has been reflected to the novel.

* Atatürk Üni. Yabancı Diller MYO dilekchetindas@hotmail.com

Key Words: Katarsizm, Biographical Reading, Şükûfe Nihal, Osman Fahri, *Yakut Kayalar*

Batıda romansların konusu olan ve aşkı yüceltilen, hatta şövalyelik kurumunun yegâne unsuru olan kadın, aydınlanma çağı ile birlikte kendini toplumsal hayatta da göstermiş; 18. yüzyılda gelişen sanayinin, buharlı trenin ve ticaret hayatındaki ilerlemelerin bir sonucu olarak yayılan okuma etkinliğine hızla katılmış ve 19. yüzyılda yazar olarak da edebiyatta görünmeye başlamıştır¹.

19. yüzyıl ile Batı, kadını sosyalliğin merkezine taşıırken, Osmanlı'da ev içi sorumluluğunu yüklenen kadının hayatı da, pek çok başlık gibi Tanzimat ile hızlı bir değişime uğrayacaktır. Fermanın ardından, Osmanlı aydınları arasında kadın, kadın eğitimi, kadın hakları gibi mevzular tartışılmaya başlanır ve hem ruhen hem de zihnen sağlıklı bir gençliğin, iyi eğitilmiş annelerle yetiştirilebileceği inancı yerleşir. 1850'lerden itibaren kızlar için okullar açılmaya, kadınlara mahsus gazete ve dergiler çıkarılmaya başlanır. Meşrutiyet devri ile birlikte aile hukuku üzerinde çalışılır. Millî Mücadele döneminde askerine destek veren, cephane taşıyan, mitingler ve konferanslarla halka moral gücü aşılayan; azalan erkek nüfusun işlerini görebilmek için toplumsal hayatta rol almaya başlayan kadınlara bakış, Cumhuriyet ile daha da değişir. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma yolunda kadın haklarının önemi vurgulanır, kadınlara çeşitli sosyal ve siyasal haklar verilir. Şüphesiz eğitim ve okuryazarlığın gelişmesi kadın haklarının garantiye alınmasında önemli rol oynamış ve kadın sosyal hayatta yerini sağlamlaştırmıştır².

Cumhuriyet devrindeki hızlı atılımda, Osmanlı'nın son dönemlerini yaşamış ve yeni devletin de kuruluşunu görmüş olan kadınlarımızın önemi büyüktür. İlk üniversite mezunu kadın olan Şükûfe Nihal de, henüz kadın haklarının tartışıldığı dönemde önemli bir yekûn tutan yazıları, eğitime bakışı, evlilik görüşü ve yazarlığı ile bu çabada değerli bir yer edinmiştir.

Millî Mücadele döneminde verdiği nutuklarla, genç yaşında kadın hakları ve eğitim konusunda gösterdiği mücadelelerle, Cumhuriyet devrinde yıllarca yaptığı öğretmenlikle, yazdığı pek çok eserle, kadın yazarlar içerisinde önemli bir yer edinen Şükûfe Nihal, hayatının son dönemlerini yalnızlık içerisinde geçirmiştir. Hakkında yapılan çalışmalarda da sıklıkla vurgulandığı gibi, unutulmuşluk, etrafında gelişen dedikoduların yıpratıcı etkisi ve elde yeterli vesika bulunmaması Şükûfe Nihal'in tüm

¹ Kadın yazarlar olgusuna bakış için bk. Reis 1995; Irzık-Parla 2004; Gürbilek 2007.

² Kadın hakları ve gelişimi için bk. Demirdirek 1993; Kuran 1997; Altındal 1994; Çaha 1996; Çakır 1994; Mutlu 2006; Kurnaz 1996.

yönleriyle tanıtılmasına engel olmuştur³. Bu durumda onu daha iyi tanıyabilmek için eserlerine müracaat etmek elzemdir. Çünkü Şükûfe Nihal, şiirleri, hikâyeleri ve romanlarında kendi hayatının biyografik dökümünü vermiş, geriye önemli bilgiler ve ipuçları bırakmıştır. Argunşah'ın da incelemesinde belirttiği gibi Şükûfe Nihal'in eserlerinin biyografik okuma ile yeniden gözden geçirilmesinin, yazarın edebiyatçı yönünün, karakterinin, arayışlarının açığa çıkarılmasında oldukça önemli veri sağlayacağı kanaatindeyiz (Argunşah 2002: 225).

Bu makalede biz, Şükûfe Hanım'ın hayatında önemli bir yeri olan Osman Fahri'den ve bu ismin etrafında yazılan *Yakut Kayalar* romanından hareketle, biyografik bir okuma yapmak istiyoruz.

Dillere destan güzelliği ile çevresinde büyük ilgi uyandıran Şükûfe Nihal, iki evlilik ve iki büyük aşk yaşamış; evlilikleri ayrılıkla neticelenmiş, aşkları da mutsuzlukla son bulmuştur. Ancak yaşadığı iki büyük aşk, onun eserlerine damgasını vurmuş ve Şükûfe Nihal külliyyatını biyografik okumaya uygun hâle getirmiştir. Bu isimlerden ilki Osman Fahri'dir ve Şükûfe Hanım, bu aşkı yaşadığında henüz on altı-on yedi yaşlarında, evli bir kadındır. İkincisi ise Faruk Nafiz Çamlıbel'dir ve Şükûfe Hanım'ın yorgun ruhuna bu sevgi ile bahar yeniden gelmiştir. Faruk Nafiz, Şükûfe Hanım'ı çok sevmiş ve onun tarafından da sevilmiştir. Ancak Şükûfe Nihal'in, kızı Günay'ı düşünerek Faruk Nafiz'in evlilik isteğini geri çevirmesi, bu birlikteliğin sonunu getirmiş ve Faruk Nafiz, belki de kızgınlıkla, ani bir evlilik yaparak, Şükûfe Nihal'i hayatından çıkarmış, bu aşkın sonunda taraflarda büyük bir kırgınlık kalmış ancak edebiyatımız pek çok eser kazanmıştır. Şükûfe Nihal bu aşkın sonunda yine biyografik bir anlatı olan *Yalnız Dönüyorum* romanını kaleme almış; Faruk Nafiz ise duyduğu aşkı ve ıstırabı, *Yıldız Yağmuru* isimli romanında ve bu unutulmayan sevgiliyi anlattığı pek çok şiirde işlemiştir. Üzerinde çok konuşulan bir macera olarak bu aşk, Selim İleri'nin *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* adlı romanının da konusu olmuştur⁴.

Osman Fahri aşkı ise, çok daha acı ve derindir. Şükûfe Nihal'in gönlünün ilk aşkı ve ilk yarası, bu hassas kadının ilk vicdan azabı olan Osman Fahri; Şükûfe Nihal'e karşı yasak bir aşk beslemiş, bu aşk uğruna intihara teşebbüs etmiş, aklını yitirmiş ve henüz yirmi dokuz yaşında iken, Şükûfe Nihal'in adını sayıklayarak dünyaya veda etmiştir.

³ Bütün bu olumsuzluklarla beraber, yazar hakkında bilgi edinebileceğimiz birçok kaynak mevcuttur: Ayda 2002; Işık 2004; Yazar 1999; Karaca 2006; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2001.

⁴ Faruk Nafiz-Şükûfe Nihal ilişkisi ve etrafındaki dedikodular için bk. Soyuer, 2000: 53-58; Argunşah 1995.

Şükûfe Nihal'in ilk evliliği, Mithat Sadullah ile aile isteği üzerine yaptığı evliliğidir. O dönemde eğitilmiş kadının trajedisi olarak Şükûfe Hanım da ruh eşini bulamamanın ıstırabını çekmektedir. Mutsuz olduğu ancak devam ettirdiği evlilik, Osman Fahri'nin aşkını kabul etmemesinin yegâne nedenidir. Osman Fahri, bir zamanlar kendisinden aruz dersleri de alan Şükûfe Hanım'ı tanımakta ve sevmektedir. Ancak Mithat Sadullah ile birlikte dergi çıkaracak kadar iyi arkadaştır⁵.

Çok yakın bir dostunun eşine âşık olmayı kendisine yediremeyecek, İstanbul'dan uzaklaşmaya karar veren Osman Fahri'nin dramı da bu andan sonra başlayacaktır. Bir süre Aydın'a, oradan da Harput'a giden Osman Fahri; Anadolu insanına hizmet gayesiyle bir süre oyalanır ancak unutamadığı aşkı nedeniyle zihni dengesini gündün güne kaybetmeye başlar. Gece gündüz Şükûfe Nihal'i düşünen ve onu zihninde adeta bir saplantı hâline getiren Osman Fahri, aşkını tuttuğu hatıra defterinde ve şiirlerinde anlatmaya devam eder. Zaman zaman Şükûfe Nihal ile mektuplaşır. Ondan arkadaşça ve nazik cevaplar alır. Ancak yaşadığı ruh acılarına ve belirsiz bir arada kalmışlığa dayanamadığından olsa gerek, bir bunalım anında tabancası ile intihara kalkışır. Beynine saplanan kurşun onu bitkisel hayata sokar. İstanbul La Paix Hastanesi'ne getirilir ve buradaki tedavisi sürecinde aklı dengesini yitiren Osman Fahri, dört ay sonunda, 1920 yılında vefat eder⁶. İntiharından önce, Elazığlı yakın arkadaşı Mehmet Mevlüt Bey'e hatıra defterini, Şükûfe Hanım için yazdığı şiirleri ve mektupları bırakır⁷. Mevlüt Bey, bunları elden geldiğince muhafaza etmeye çalışır, evrakın bir kısmı çıkan bir yangında yanar ve nihayetinde kadirşinas dost, bu vesikaları Şükûfe Hanım'a bir mektupla gönderir. Hayali kurulan ideal aşk, yitirilen bir ideale dönüşür ve bu, Şükûfe Nihal'in en büyük dramı olur. Bu hatıranın Şükûfe Nihal'de çok derin izler bırak-

⁵ Bu dergi 1910 yılında çıkmaya başlayan ve on dört sayı kadar çıkabilen *Mekteplilere Arkadaş* dergisidir. Aslında bir çocuk dergisi olarak çıkarılmasına rağmen, yazı kadrosunun oldukça önemli isimlerden oluşması ve hedeflenen kitlenin beğeni düzeyinin oldukça üstünde olması nedeniyle, dergi uzun ömürlü olmamıştır.

⁶ Osman Fahri'nin hayatı ile ilgili oldukça çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Ancak *Yakut Kayalar* ile de birleştirilerek bir biyografi derlemesi yapılmıştır. Osman Fahri için bk. Işık 2004; İnal 2002; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2001; Kerman 1988.

⁷ Bu evrak Şükûfe Nihal Hanım'ın eline geçer ve o da bir araştırmacıya vermek üzere arkadaşı Hüsnüye Doğan'a teslim eder. Mehmet Kaplan vasıtasıyla bu evrakı gören Zeynep Kerman, adını ilk kez duyduğu Osman Fahri'nin dramını da öğrenince onu anlatan bir kitap hazırlar. Kitap Osman Fahri'nin hayatından kısaca bahseder ve merhumun şiirlerini içerir. Ancak mektuplar ve Osman Fahri tarafından kaleme alındığı söylenen hatta bilinen hatıra defteri evrak arasında yoktur, bk. Kerman 1988.

tığı, hatta onun da dengesini sarstığını söyleyebiliriz. Özellikle mutsuz evlilikler ve sonuçsuz aşklardan sonra, Osman Fahri'nin sevgisi onun için sığınılacak ve tekrar tekrar dönülecek bir liman hâline gelir.

Çevresinde hayranlık hâleleri doğuran, cemiyet hayatının aramılan insanlarından olan, uğruna şiirler yazılan, güzelliği dillere destan olan Şükûfe Nihal; ömrünü âdeta terk edilmiş biçimde, bir huzur evi yatağında, duymayan ve konuşmayan bir yaşlı olarak tamamlayacaktır. Bilinçli olarak konuşmamayı seçtiği anlaşılan Şükûfe Hanım'ın o günlerinde de, sızlayan yarası olan Osman Fahri hayalinin daima yanında olduğu muhakkaktır.

Otuz yaşını bulmamış bir genç insanın, hayatını sonlandırmak istemesi herhangi bir tanıdık için bile oldukça sarsıcı iken, bu ölümün sorumlusu olarak kabul edilmek daha da ağır bir yüküdür ve Osman Fahri, bu dünyadan ayrılırken aslında Şükûfe Hanım'ın hayatında da ağır bir travma etkisi bırakarak gitmiştir. Bu kesin olmakla birlikte, ne Şükûfe Hanım'ın ne de Osman Fahri'nin hatıra defteri ele geçmediği için, yitik evrakın bu konuya neler katacağını bilemiyoruz. Bu durumda edebiyatın kaynaklığına ihtiyaç duymaktayız. Çünkü Şükûfe Hanım, *Yakut Kayalar* romanında Osman Fahri'ye olan aşkını anlatmış ve şiirlerini de onun için yazdığını Adile Ayda'ya itiraf etmiştir: “*Zaten insan hayatında bir defa sever. Gerisi kapılış, aldanış. Ben bütün şiirlerimi bir tek şahıs için yazdım. Hep onu anlattım, ona seslendim.*” (Ayda 1984: 105) Gerçekten de yalnızlığı günden güne artan Şükûfe Nihal'in, *Sabah Kuşları* ve *Yerden Göğe* adlı şiir kitaplarında, Osman Fahri aşkının izlerini görürüz. Bunun temelinde Şükûfe Hanım'ın romantik karakteri ve ideal aşk arayışının olduğu da şüphe götürmez bir gerçektir. Asla geri dönemeyecek olan ölü sevgili, samimiyetinden en çok emin olunan, hep temiz kalacak olan sevgilidir.

Adile Ayda, Şükûfe Nihal'in son zamanlarında hep Osman Fahri'den bahsettiğini, onunla ilgili şiirlerini defalarca okuduğunu, bu şiirlerin her birinin, ölmüş bir sevgiliye yakılan en derin ve içli ağıtlar olduğunu söyler (Ayda 1984: 108-109).

*Yakut Kayalar*⁸ Şükûfe Nihal'in 1931 tarihli romanıdır. Bir kadın duygusallığının hâkim olduğu, günlük ve mektup gibi birinci elden malzemenin kullanıldığı, “iç dökme” romanı olarak değerlendirebileceğimiz eser; yazarın hem sanat, sosyal hayat ve evliliğe dair görüşlerine, hem de biyografisi ile ilgili detaylı bilgilere yer vermiştir. Neredeyse bir mensur şiir izlenimini veren bu üslûp; romanı, zaman zaman şairane bir anlatıya

⁸ Romanın incelenmesinde Şükûfe Nihal külliyyatının güncel basımını kullanılmıştır. bk. Zihnioğlu 2008: 55-107.

dönüştürür. Hatta anlatıcı; okuyucuyu, roman kahramanına acımaya bile yönlendirir:

“Ne dolaşık konuşuyorum. Bu defteri okuyacaklar öyle yorumlayacaklar ki! Zarar yok, onlar, azap çekmiş olan o küçük kıztı, zannediyorum ki, çok sevecekler, üzerinden seneler geçtiği hâlde, onun, yine aynı dille konuşan heyecanından usanmayacaklardır.” (s. 100).

Evlilikte ruh arkadaşlığı fikri üzerinde duran ve aile baskısını eleştiren roman, Şükûfe Nihal’in Osman Fahri ile neden bir araya gelemediğinin de sebeplerini kısmen izah eder. Yazar, romanın olaydan sonra yazıldığını okuyucuya hissettirir ve eser böylece aktüel zamana da bağlanır. *“Gene böyle bir bahar akşamı idi... On sene evvel...”* (s. 57).

Roman, iç içe geçmiş halkalarla bir genç kızın, şımartılmış çocukluğundan başlayan bir zaman diliminden itibaren, büyüüşünü ve psikolojisindeki tahribatı adeta okuyucuya seyrettirir. İdeal evlilik anlayışını öğrendiğimiz genç kız, ailesinin isteği üzerine kendi ruh anlayışının çok dışında olan biriyle nişanlanır ve bu, onun hayatının ilk çelişkisi olur. Bu duruma alışmaya çalışırken, aradığı aşkı bulması ikinci çatışmadır. Bu aşktan, önce ailesi için vazgeçer; sonra biraz bekleyip, sevgilisine gitmeyi kafasına koyar ve nihayetinde aile karşısında küçük düşmemek için, aşkın yanına kini de koyup, perişan hâline rağmen yoluna devam eder. Nişanlısıyla evlenmez ama kendisi de sinir buhranları içinde, amacını kaybetmiş sıradan bir kız hâline dönüşür, en azından buna çabalar.

Roman devamlı yükselen bir gerilim, çatışma grafiği izler. Kahramanın tüm psikolojisi ortaya koyulur ve hem kahraman hem dram hem de sonuç aslında oldukça tanıdık. Günden güne değişen, ideallerini kaybeden, yitirdiği aşka ağlayan ve bu aşkın vicdan azabıyla hayatının renkleri sönen bir kahramanımız vardır ve romanın sonunda gördüğümüz kişi, eserin başındaki idealist, mutlu genç kız değil, Servet-i Fünûn romanının kaybetmiş kahramanıdır. Tutunamayan ve hayal-hakikat tezadında, sığınacağı limanı kaybeden, doğrularını yanlışlarıyla eşitleyemeyen trajik kahraman burada da karşımıza çıkar. Bihter ya da Suat gibi davranamayan kadın kahraman, başkalarını mutlu etmek ve gururunu çiğnememek adına mutluluk fırsatını kaçırmıştır.

Roman, genel olarak hayal-hakikat çatışmasında hayat karşısında yenilen ve sıradanlaşan kadın kahramanı tanıtmaktadır. Şüphesiz bu aşk, roman boyunca işaret edildiği gibi Şükûfe Nihal - Osman Fahri aşkıdır. Romanın estetik mesafesi olmadığını, gerçek etkisinin kuvvetli olduğunu, olayın sıcaklığı içerisinde yazılmış izlenimi uyandırdığını; bunun da hatıra defteri ve mektuplar aracılığıyla sağlandığını söyleyebiliriz.

Roman, yazarı eskiye dönmeye mecbur eden bir ney sesi ile başlar. Ney, bilindiği üzere dertlidir ve semavîdir. Bu noktada yazarın ilk işareti ni ney sesi ile vermesi, dikkate değerdir ve yaşanan aşka yüklediği kutsiyet bakımından ilginçtir. İştirilen ney sesi, “*ince, sihirli bir nefes!*” olmuş ve yazarın üzerine “*yığın yığın yüklenen ölü senelerden haberler*” (s.55) getirmiştir. Sesin kaynağı hemen devam eden satırlarda açıklanır:

“*Sende muhakkak mukaddes bir hatıra saklı! Sen, beni bütün ömrümde füsunlu zinciriyle saran bir ruhtan kopmuş gibisin! Sihirli bir duman gibi kıvrıla kıvrıla ruhuma sarılan ses, sen bir mezar-dan geliyorsun, anladım.*” (s. 55).

Ve anlarız ki bu ses, kaybedilen sevgiliden gelmektedir:

“*Sisli bahar akşamında kırları, yamaçları leylaklar sararken durgun bir göle dönmüş ruhumu yeniden harekete getiren bu ses, bu acıklı ney sesi, şimdi, toprakların altında upuzun, hareketsiz yatan büyük ruhlu adamın bir hatırasıdır...*” (s. 58).

Unutulmuş bir aşkın elemiyle inleyen ney sesi, iki âlem arasındaki rabıtayı sağlamaya çalışır:

“*Senelerden sonra, bir ney sesi hâlinde ruhuma giriyor, kendini hatırlatıyorsun, öyle mi? Sen, evet, bu ses sensin! Sen, artık bir ölüsün. Ve ben yaşıyorum!*” (s. 56).

Bu satırlar, Osman Fahri'nin adeta mezarından bile Şükûfe Nihal'e tabiat kanalıyla ulaştığına ve ona kendisini hatırlattığına işaret eder. Şükûfe Nihal'in yaşadığı vicdan azabının bir sonucu olarak değerlendirebileceğimiz bu ifadelerden sonra, sevgilinin ölümünün Şükûfe Hanım tarafından nasıl açıklandığını, romandan takip edersek, bu yükün ağırlığını tespit etmemiz kolaylaşır:

“*Seneler... Kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz seneler... Onun ve benim arama girdiniz, aramıza yığın yığın küller yığdınız. Ve siz, kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz insanlar! Ben ondan sizin için ayrıldım. O, sizin yüzünüzden öldü. Onu ben öldürdüm, onu bana siz öldürttünüz.*” (s. 56).

Yine aynı sitemleri şu satırlarla takip ediyoruz.

“*Güneş gene öyle batıyor, leylaklar gene öyle açıyor, bahar, yaz, kış, seneler... Hepsi yerinde, hepsi! Ben de... O, toprakların altında iken!.. Seni kime feda ettim? Seni, beni et ve kemikten başka hiçbir şey zannetmeyen et ve kemik yığını insanlara mı?..*” (s. 56).

Şükûfe Hanım bu romanda, evlilik anlayışını özetler ve saydığı unsurlar onun gerçek hayatta aradığını bildiğimiz hususlardır:

“Ancak bir sanatkârla evlenebilirim. Yuvamı kuruyorum: Bir sanatkâr arkadaşım olacak. Renkler, sesler arasında, bütün maddî ihtiraslardan uzak, mütevazı, basit, lakin en zengin sanat zevkleri içinde, başımız dönerek yaşayacağız. Hayatın dertlerini başkalarının göremediği gözlerle göreceğiz. Bu dertleri dünyaya duyurmak için haykıracağız... ..bizim konaklarımız, kâşanelerimiz değil, iki odalı bir yuvamız olacak. Bu iki odalı yuvamızda yıldızlar, ipekler değil, yüksek heyecanlarını ruhumuza aşıl原因 sanatkârların resimleri, hatıraları, bir tarafta benim piyanom, kemanım, bir köşede onun boyaları, tabloları, bir köşede kitaplarımız, şiirlerimiz... (...) Biz, birbirimizden usanmayacağız. Çünkü birbirimizi çok anlayacağız, çünkü ikimizin de ruhunda bitmeyen bir ibda kudreti, bir heyecan membaı var. Biz birbirimizi bütün hayatta oyalayabileceğiz. Yaşadıkça kalbimiz ilk gün gibi çarpacak.” (s. 64-65).

Bu satırları okuduğumuzda birbirini bulamamış, yanlış zamanlarda karşılaşmış bu iki insan için üzülmemek elde değildir. Osman Fahri de *Şi'r-i Teselli* adlı manzumesinde bu yakınlıktan bahsetmemiş midir?

Ah madem ki sen de bir şair
Ben de bir şairim, bu kâfidir
Her hakikat hayal içinde geçer.
Her hayalin nevazışıyle gönül
Aşk için muztarib olmasın bülbül.
Gece mes'ud olur, emîn-i keder.

(Kerman 1988: 199-203)

Ancak bu iki eş görüş, bir araya gelemeyecektir ve Şükûfe Nihal; aradığı ideal evliliği gerçekleştiremeyecek, hayalini kurduğu sanatkâr eş bulamayacaktır:

“Biz, birbirimizin elini tutamadan ayrıldık. Yuvamız kurulmadan bozuldu... O, yaşamadan öldü... Ben onun ölümünü görmek için yaşadım... İnsanlar, bizi bedbaht etmek için o kadar budala, sersem, kalpsiz yaratılmışlardı. Biri toprağın altında, biri toprağın üstünde, biri hareketli, biri hareketsiz bu iki ölüye yaptıklarını hâlâ da anlayamadılar...” (s. 65).

Bu satırlardan sonra, kavuşmanın neden mümkün olmadığını takip etmeye başlarız. Ölen amcanın son vasiyeti evlilik üzerinedir. Kahramanımızın amcası, oğlu ile genç kızın evlendirilmesini vasiyet etmiştir. Buna şiddetle karşı çıkan ve evlilik idealinin bu olmadığını anlatan roman kahramanı, “babasının kalbi tutmasın, annesi bayılmasın, ölen amcanın ruhu şad olsun ve âlem ailesinin dedikodusunu yapmasın” diye, dayatılan evliliği mecburen kabullenir.

Şükûfe Hanım da, ilk evliliğini rızası dışında yapmıştır. Evlenmesi durumunda tahsil hayatına devam edemeyeceğini düşünerek, bileklerini kesmek suretiyle intihara bile kalkışmış ancak kurtarılmıştır (Öztürkmen 1999: 26). Sonunda babasını kıramayarak evliliğe razı olmuştur. Eğitimli kadın trajedisi burada başlar. Tanzimat'ın ilk eserlerinden beri eleştirilen görücü usulü veya rızasız evlilik, o dönem kadınlarının hayatlarında da devam etmektedir ve gerçek ile hayaller çatışmaktadır. Roman kahramanının nişanlısına bakışını anlatan satırlar, aradaki yabancılığın boyutlarını açıklar niteliktedir:

“Karşıma geçip baygın gözlerle sırtan bu adam kim oluyor? Benim ruhumla, ruhumun ideal arkadaşı ile baş başa kaldığım odamda bu üçüncü şahsın işi ne? ... Benim kâinatı aşan hür kanatlarım vardı. Bu, yapısı sade maddeden olan mahlûk karşıma çıktığı gün, ben toprağa zincirlendim.” (s. 68).

Nişanlının, hassas ruhlu genç kıza bakışı da iki insan arasındaki uçurumu gözler önüne serer ve hayatta farklı yönleri bakan insanların bir arada yaşamasının olanaksızlığını ortaya koyar:

“Evlenmek ne demek? Kuş tüyü yastıklar içinde beslenecek bir kuş diye gece gündüz nasıl rahat edeceğimi düşünen; narin ellerimdeki mavi izleri kapatmak, boynumu bir Van kedisinin katmerli gerdanına benzetmek için bana kuş sütü içirmenin çaresini düşünen bir adamla bir sofrada yemek yemek mi?” (s. 69).

Birbirine, sadece sevgi ile değil, hayata romantik bakış ve yalnızlıkla da bağlı olan iki kalbin karşısında aile ve oluşturulacak olan evlilik kurumu vardır. Reddedilen, üzeri örtülmeye çalışılan ve adı konmayan sevgi, bir mektupla itiraf edildiğinde, genç kız; ömrü boyunca hasretini çekeceği bu aşkı yine bir cevap mektubuyla reddedecektir. Muhtemelen bu mektuplaşma Şükûfe Nihal ile Osman Fahri arasında da benzer biçimde gelişmiştir:

“Babama verdiğim sözden dönmeme imkân yok; arkadaş, kardeş, ne isim verirsiniz, veriniz; şunu biliniz ki, dünyada bana en yakın olan insansınız. Sizin dostluğunuz devam ettikçe ben ruh azaplarımı daha hafif duyacağım; ben mesudum, siz de bununla mesut olunuz.” (s. 88).

Ancak bu reddedişin acısı büyüktür: *“Onu reddederken, ona ayırlamayacak bir yakınlıkla bağlandım. Ayrılmak, bu mukadder, fakat bu mukadder şey taayyün ettiği gün kâinat temelinden sarsılacak.”* (s. 88).

Romanda üç yıl boyunca devam eden bir nişanlılık döneminden söz ediliyor. Bu nişanlı ile evlenmeyen bir genç kız görüyoruz. Şükûfe Nihal'in evliliği de yaklaşık üç yıl devam eder. Bu da bir bağlantı sayıla-

bilir. Genç kız, istemediği nişanlıdan ayrılma kararı almış ve sevgilisine dönmeye niyetlenmiştir. Ancak bunun için bir süre ikisinin de uzak kalmaya dayanmaları gerekmektedir. Bunu mektupla belirtir, ondan biraz zaman ister.

Yazdığı mektupta “*cemiyetin, ailenin, içtimai mevkiin bana tahmil ettiği mecburiyeti düşününüz. ...Her şeyi bana bırakınız, dünyada bana en yakın adam olduğunuzu tekrara lüzum var mı? Mektup yazınız, cevap veririm*” (s. 92) satırları geçiyor. Şükûfe Hanım, Osman Fahri’ye böyle bir söz vermiş midir, bunu elimizde hiçbir vesika olmadığı için bilemeyiz; ancak genç şairin, ölümüne kadar Şükûfe Hanım ile mektuplaştığını ve bu mektuplar dolayısıyla git gide daha farklı ruh hâllerine büründüğünü, âdeta şaşkınlık içinde kaldığını Zeynep Kerman eserinin giriş bölümünde anlatmaktadır. Romandaki genç kızın, her şeyi yoluna koyduktan sonra, sevdiği insana gideceği kararı göz önüne alınırsa, Şükûfe Hanım’ın da buna benzer bir niyetinin olduğunu düşünebiliriz. Nihayetinde Şükûfe Hanım, Mithat Sadullah Sander’dan boşanır. Fakat bu boşanma Osman Fahri’nin ölümünden sonra gerçekleşir. Şükûfe Hanım, evlilik hâlinin devam sorunu yaratacağı düşüncesiyle Darülfünûn’a kayıt yaptıramamış ve bu durumu, mahkemeye, boşanma sebebi olarak göstermiştir. Boşandıktan sonra üniversiteye kaydını yaptırmıştır.

Romandaki genç kız, birleşme sözü verdiği sevgilisine, mektuplaşmak için farklı bir adres vermiştir. Oysa delikanlı, olayı çabuklaştırmak ve aileyi haberdar etmek için, genç kızın zor duruma düşürme pahasına, yine eve mektup göndermiş ve durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ailesine karşı mahcup duruma düşen kahraman, bunun üzerine sevgilisine derin bir kin duymaya başlar: “*Anlamayanların yanında benim yüzümü kızartmaya sebep olan adam, kim olursa olsun, benden, ebediyen uzak kalmaya mahkûmdur.*” (s. 93). Ancak genç kız, nefreti kadar büyük bir sevgiyi taşımaya da devam eder. Takip eden satırlarda şunları söyler:

“*Ne aşk kine mâni olabildi, ne de kin aşka!.. Ona aynı zamanda, aynı parçalayıcı kuvvetle aşk ve kin duydum. Bu iki hain kuvvetin birisi biraz galip gelseydi belki ben de mesut olacaktım. Belki o da... Böyle olmadı!...*” (s. 93).

Yaşanan olayın ardından, sevgisini kalbine gömen genç kız, inanılmaz bir hırs ve kızgınlık ile sevdiği insandan uzak durur. Yazdığı mektuplara cevap vermez, onunla ilgili her habere kayıtsız kalır. Bir gün sevgiliden bir mektup alır ve oradaki satırlar, genç adamın dimağında bazı yaralar açıldığının da işaretidir:

“*Bir kadın, isterse bütün erkekleri mahvedebilir. Sen, dünyanın bu en fena kadınlarından olmak istiyor musun? Bunu zannetmiyorum.*”

Sana bağladıkları adamla yaşayamayacaksın. Onu mesut edemeyeceksin! Beni bir el darbesiyle dünyanın öbür ucuna fırlattın. Bu hareketin doğruluğuna senin de inandığın yok. Emrettiğin dakika yanındayım.” (s. 97).

Genç adamın hayatının uçurum kenarına geldiğini bu mektupta hissetmesine ve “*onun yokluğuna boğula boğula, tıkana tıkana*” (s. 97) ağlamasına rağmen ona cevap vermeyecektir.

On altı yaşında yaşanan bu aşkın, Şükûfe Nihal biyografisiyle örtüştüğü muhakkaktır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde yazar, Osman Fahri’yi unutamamasının nedenini romanında şu şekilde açıklar:

“O, benim için ideal bir insandı. Bütün eksik yaratılmışların arasında, o, kafası, kalbi, duyguları, sanatı, mantığı, ilmi, güzelliği ve gururu ile tam bir insandı! ... Benim aşktan ziyade, duyusuna, düşüncesine, inceliğine itimat edilir bir insanın yakınında bulunmak ihtiyacım vardı. İnsanlar bunu anlasaydılar...” (s. 98).

Romanın sonuna doğru, Osman Fahri’nin dramının anlatılıyor oluşu daha kolay anlaşılır. Genç kız, uzaklara giden sevgiliden, başkaları aracılığıyla haber alır:

“Bir gün, bana çok fena bir haber getirdiler: O, uzaklarda, intihar etmiş! Ölmemiş, fakat dimağdaki asap bozulmuş, bir cinnet buhranı içindeymiş! Bunu bana anlatanların yüzüne gözlerimi kırpmadan baktım. Kalbimin kapıları, her duyguya kapalıydı. Bir yabancıdan felaketinden bahsolunuyor gibi dinledim. Bir zaman sonra, onu tedavi için İstanbul’a getirmişler diye duydum. İstanbul ona beni hatırlatmış, diyorlar ki, dağınık, karışık hafızasının arasında ben bütün vuzuhumla kalmışım. ‘Nerede’ diye sormuş, aramış. Söylemişler. ‘Şimdi beni götürün’ diye tutturmuş. Gece yarısı kar, soğuk... Sabahı bekle demişler, ‘götürürüz seni, yahut rica ederiz, gelir.’ Fakat o, sabaha, adımı haykırarak, büsbütün muvazenesini kaybederek çıkmış” (s. 103).

Nihayet bir gün ölüm haberi ulaşır: “*Bir gün, hepsinden daha fena ve en son haber geldi. ‘Öldü! Seni bekleyerek, seni söyleyerek, öldü...’ Gözlerimden iki damla yaş döküldü. Hepsi o kadar...*” (s. 103).

Bu ölümün üzerinden dört yıl geçtikten sonra genç kız şunları söyler ve kanaatimizce bu idrak, Şükûfe Hanım’ın da hayatını değiştiren düşüncedir.

“Daha dün, hiç kimseye hesap vermeye mecbur olmadan onun elini tutabilir, onunla baş başa kalabilir, belki onu hayata iade edebilirdim. Ben bunu yapamadım! ‘Bir kadın isterse bütün er-

kekleri harap edebilir. Titiriyorum: Bu cümle doğru mu?” (s. 105).

Romanın sonunda genç kız, sevgilisinin öldüğü hastaneye kaçar ve orada gönüllü hemşireliğe karar verir. Sesine ses gelmeyenlerin yardımına koşacak ve böylece vicdanını da rahatlatacaktır.

“Ben şimdi ağlıyorum. Haykırmak, saçlarımı yolarak, başımı duvarlara çarparak, katılarak ağlıyorum! Kapıdan henüz çıkan bir tabutun arkasından yolunur gibi... Ben şimdi bir hastane köşesindeyim. Evimden kaçtım, insanlardan kaçtım, manasız hayat gü-rültülerinden kaçtım. Burası onun eşsiz, kardeşsiz, kimsesiz kaldığı yer... Burası, onun dudaklarında benim adımın son ses olduğu yer... Burası onun gözlerinden son damla yaşı bir dost elinin silmediği yer... Burası, onun yirmi dokuz yaşında öldüğü yer...” (s. 58).

Artık hayat renkli değildir ve kayalıklar sadece taştan ibaret kalmıştır. Bir zaman önce onunla gezerken renklerine hayran olduğu yakut kayalar artık yoktur. Hayatın tadı kaçmıştır. Şükûfe Nihal de Osman Fahri'nin acısını yıllar sonra, hatta iş iştenden geçtikten sonra hissettiğini romanın başında itiraf eder. Kıymeti geç anlaşılan bu sevgiliye hakkı, çok sonradan teslim edilecektir:

“Ben yaşamadım. Senden sonra beni toprağın üstünde bırakan bu beş sene içinde, ben, budalalaşmış bir ruhtan başka bir şey değildim. İnsanlar beni gasp ettiler. İnsanlar, beni senden ayırdıkları gibi, kendimden, kendi ruhumdan, kendi duygularımdan da ayırdılar ve sonra, kendilerine de yaklaştıramadılar. Artık ne sen, ne ben, ne de onlar var... Yazık oldu!..” (s. 57).

Bu geri dönüş, Şükûfe Hanım'ın Osman Fahri'nin yaşadığı yer olan Elazığ'a gitmesi ile yakından ilişkili gibi görünür. Tanıklar, Şükûfe Hanım'ın Osman Fahri'nin evinde çok müteessir olduğunu, saçından kestiği bir parçayı evin bahçesine gömdürdüğünü anlatmışlardır. Ve Elazığ dönüşü artık başka bir Şükûfe Nihal'den bahsetmek mümkün olmuştur. Romanda dört yılın sonundaki duygu sağalımını da bu kronolojik muhasebeye uygundur.

Bunun dışında romanda, erkek kahramanın tasvirine yer verilir. Bu tasvir, kaynaklarda gösterilen Osman Fahri fotoğrafı ile de benzerlik göstermektedir. *“O, esmere yakın kumral... Dalgalı güzel saçları, yuvarlak başı, ateşli, koyu gözleri, uzun boyu ile eski bir Romalı şairi andırıyor.” (s. 65).* Nitekim Osman Fahri'nin arkadaşı Mehmet Mevlüt de Şükûfe Hanım'a evrakı teslim ederken yazdığı mektupta, genç şairin bir uyku anına ilişkin portreyi sunar:

“*Fahri'nin yüzündeki şiir ve masumiyet bütün bu menâzır-ı tabiiyenin çok fevkine çıkmıştı. Yuvarlak bir çehrenin üzerindeki ağız, burun, kaş ve kapanık gözler öyle bir mecmua-i şiir teşkil etmişti ki, kâinatın nâ-mütenahî güzelliği bile bu nuraniyet ve safiyyete hayran kalmıştır denilebilir.*” (Kerman 1988: 16).

Eserdeki mekân tasviri, Şükûfe Nihal'in çocukluk çağına ve hatıra-tına dair önemli ipuçları vermektedir. Yazar tüm çocukluğunu Bebek semtinde, iki katlı beyaz bir evde geçirdiğini anlatmaktadır romanda. Nazlı büyütüldüğünü, mektebe verilmediğini ve özel eğitim aldığını söyler ki bu satırlar da yazarın biyografisi ile paralellik gösterir. Zaten Osman Fahri'den de aruz dersleri aldığı bilinmektedir. Odasının hayatının en mesut köşesi olduğunu anlatan Şükûfe Hanım, “*pirinçten mini mini bir karyolaya, küçük akaju yazıhaneye, gardıroba, mavi perdelere, mavi lambalara, şezlonga, dikiş makinesine ve kemana sahiptir. Odasında İstanbul'da çıkan bütün edebî gazeteler, albümler ve dergiler*” bulunmaktadır. Ruhunda engin bir heyecan dalgası ile sanatın hangi sahasına başvuracağını bilememenin şaşkınlığı ve hırsı olan genç kız, yazarın hayatıyla koştur kabul edilmelidir. Henüz on üç yaşında bir çocukken gazetede kadın haklarını ve eğitim hakkını savunan Şükûfe Hanım, küçük yaştan itibaren sanatla iç içedir. Zaten, *Yakut Kayalar*, müzik, resim ve şiirin iç içe geçtiği bir romandır. Müzik adeta hayatın her anına tanıklık etmektedir. Osman Fahri ölümünden beş yıl sonra bir ney sesi ile hatırlanmaktadır. Şükûfe Nihal, yaklaşık beş yaşında iken bir keman sesinin tesiriyle sanattan haz almaya başladığını söylemektedir. Yedi yaşında iken bahçede dinlediği bir müzikten etkilenerek babasının dizlerine başını dayayıp ağlamış, ancak onun ruhundaki sarsıntıyı anlamayarak ona lokum vermişlerdir. Bu durumu da “*Ben ruhumla yalnız kalmışım, bütün hayatımda olduğu gibi*” (s. 59) cümlesiyle anlatacaktır.

Romanda Şükûfe Hanım'ın karakter özelliklerine de rastlamaktayız. Roman kahramanı olan genç kız, -artık biliyoruz ki Şükûfe Nihal-gören, anlayan biri olarak yalnızdır ve muhiti bomboştur. Boyasız yüzü, özentsiz kıyafeti, saçı ile çevresindeki diğer yaşlılarından farklıdır. Çünkü onlar, “*hülyalarını sarı yaldızlı, pembe atlaslı bir gelin odasının içinde, tellerini takarak, duvaklarını örterek bir kukla olacakları güne bağlamış*” “*taş bebekler*”dir (s. 62) ve yazarımız onlarla arkadaş olamamaktadır. Romanın erkek kahramanı da -ki Osman Fahri- Şükûfe Hanım gibi, kalabalık içinde yalnızdır. Onların ruh arkadaşlıkları da bunu fark etmeleri ile yani bir dilencinin ıstırabına ortak olmakla ortaya çıkar ilk kez. Etrafta bulunan pek çok insanın dikkatini çekmeyen bu mevzu, roman kahramanları için bir hayatın acılarını paylaşmak, bir dertlinin derdini dinlemek olarak kabul edilir ve bu farklılık, onların hayatındaki trajediyi de ortaya koyar: “*Birbirimize kelime söylemeden anladık ki, o, ben, bizi bı-*

rakıp güle oynaya uzaklaşan insanlardan başka ruhlarız. O insanlar ki, aralarında nişanım da var.” (s. 57).

Tüm bunlar sonucunda, Şükûfe Nihal’in bu eserinde, hayatının baştan yaptığı yanlışla zedelenişi anlatılmaktadır, diyebiliriz. Ömrü boyunca ruh arkadaşlığı olarak gördüğü bir evlilik arayışında olan, çevresinde çok fazla hayranı olmasına rağmen hep iç yalnızlığı yaşayan, ömrünün sonunda, bir huzurevinde evini ve kitaplarını sayıklayarak ölümü bekleyen Şükûfe Nihal; bunalımlı günlerinde, kendisini çok seven Osman Fahri’nin aşkına geri dönmüş, hayata romantik bakışı nedeniyle bu aşkı idealleştirmiştir. Hayatının sonlarına doğru kimseyle konuşmamış ve hayata küsmüş, yalnızca, ilk gençlik çağının unutulmayan aşkıyla hayali bir dünyada buluşmuş, hayatına sadece onu almıştır.

Evli bir kadının yaşadığı gönül macerası, sosyal hayatta hoş karşılanabilecek bir durum değildir. Ancak, istemediği bir evlilik hayatı geçirmesine rağmen Şükûfe Nihal’in direnci, eşinden ayrılana kadar Osman Fahri’nin hayatıyla ilgilenmeyişi bu durumu hafifletir görünmektedir. Hatta belki de mükemmellik arayışı, bu aşkı değerli kılmıştır. Çünkü Osman Fahri ölmüştür ve asla geri dönmeyecektir. Kavga edemeyecek, kalp kıramayacak, yaşlanmayacak, hep öldüğü hâl üzere kalacak ve sevecektir. Bunun için idealdir, bunun için onca şiirin kahramanıdır... Belki de bunun için *Yakut Kayalar* kaleme alınmıştır...

Bir itirafın, iç dökmenin, vesikaları çoktan kaybolmuş bir aşkın romanı olan *Yakut Kayalar*, Şükûfe Nihal’in tüm eserleri gibi biyografik okumaya uygundur. Özellikle de geride hayatı hakkında çok şey bırakmamış şair ve yazarlar için biyografik eserler hayatı önem taşımaktadır. Yaşadığı dönem ve koşullar itibarıyla çok önemli bir isim olmasına rağmen unutulmasında, hakkındaki belgelerin yetersizliğinin etkisi olan Şükûfe Nihal’in gereğince tanınmasında, onun eserlerinin biyografik okuma ile tetkikinin çok ciddi katkılar yapacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

- ALTINDAL, Meral (1994), *Osmanlıda Kadın*, Altın Kitabevi, İstanbul.
ARGUNŞAH, Hülya (2002), *Şükûfe Nihal*, Akçağ Yayınları, Ankara.
AYDA, Adile (1984), *Böyle İdiler Yaşarken*, Ankara.
ÇAHA, Ömer (1996), *Sivil Kadın*, Vadi Yayınları, Konya.
ÇAKIR, Serpil (1994), *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.
DEMİRDİREK, Aynur (1993), *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, İmge Yayınları, Ankara.
GÜRBİLEK, Nurdan (2007), *Kör Ayna/Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul.

- IRZİK, Sibel-PARLA, Jale (2004), *Kadınlar Dile Düşünce*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- IŞIK, İhsan (2004), *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara.
- İNAL, Mahmut Kemal (2002), *Son Asır Türk Şairleri*, C. IV, (hzl. İbrahim Başbuğ), AKM, Ankara.
- KARACA, Nesrin Tağızade (2006), *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara.
- KERMAN, Zeynep (1988), *Osman Fahri*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- KURAN, Ercüment (1997), *Türk Çağdaşlaşması*, Akçağ, Ankara.
- KURNAZ, Şefika (1996), *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, MEB, İstanbul.
- KÜR, İsmet (1995), *Yarısı Roman*, YKY, İstanbul.
- MUTLU, Suna Özlem (2006), “1923 Öncesi Dönemde Türk Kadını”, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, (hzl. Nesrin Tağızade Karaca), Vadi Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRKMEN, Neriman Malkoç (1999), *Edibeler, Sefireler, Hanımefendiler*, İstanbul.
- REİS, Huriye (1995), *Âdem’in Bilmediği, Havva’nın Gör Dediği*, Dörtbay Yayınları, Ankara.
- SOYUER, Halil (2000), “Aşklarında Yaşayan İki Şair”, *Bilge*, S. 26 -Güz, s. 53-58.
- Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, II. C. (2001), YKY, İstanbul.
- YAZAR, Mehmet Behçet (1999), *Edebiyatçılar Âlemi*, Yirmi Birinci Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- ZİHNİOĞLU, Yaprak (2008), *Şükûfe Nihal, Bütün Eserleri 2, Romanlar*, İstanbul.